

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อ พิธีกรรมและ
วิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

ชื่อและนามสกุล นายสุชัย สิริวิภูถ

แขนงวิชา ไทยคดีศึกษา

สาขาวิชา ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ ดร. จิตรา วีรบุรินทร์
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุดจิต เจนนพกาญจน์

วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2555

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(อาจารย์ ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช) ประธานกรรมการ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. จิตรา วีรบุรินทร์) กรรมการ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุดจิต เจนนพกาญจน์) กรรมการ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. จักรกฤษณ์ ศิวะเดชาเทพ) ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อคติความเชื่อ พิธีกรรมและวิธีการสร้าง
พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

ผู้วิจัย นายศุชัย สิริวิภูธ รัศนัฏศึกษา 2531000350 **ปริญญา** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ ดร. จิตรา วีรบุรินทร์

(2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุกจิต เจนนพกาญจน์ **ปีการศึกษา** 2555

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาดั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (2) คติ ความเชื่อและพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาดั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (3) กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน (4) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรมและวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสำรวจชุมชน ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ พระสงฆ์ เจ้าภาพในการสร้าง ผู้รู้ด้านการสร้างและประกอบพิธีกรรม ประชาชนผู้มีจิตศรัทธา รวมทั้งสิ้น 30 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ในอดีตการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา มีการสร้างน้อยเป็นการสร้างโดยกษัตริย์ และจะสร้างไว้ในสิ่งมุงบัง ปัจจุบันมีการสร้างมากขึ้น ผู้สร้างมีหลากหลายตั้งแต่กษัตริย์จนถึงประชาชนทั่วไป และจะนิยมสร้างไว้กลางแจ้ง 2) ในอดีต มีคติ ความเชื่อคือเป็นการสร้างเพื่อสืบอายุพระศาสนา และแสดงบารมีธรรมของผู้สร้าง ส่วนในปัจจุบันมีคติ ความเชื่อคล้ายกับในอดีต แต่จะแตกต่างกันที่วัตถุประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ส่วนพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูป จะมีทั้ง แบบพุทธพราหมณ์ ผี ที่สืบทอดมาจากอดีต ส่วนปัจจุบันจะมีแตกต่างจากอดีตเพียงเล็กน้อย ในแต่ละท้องถิ่นของล้านนาซึ่งจะเกี่ยวกับความเคร่งครัดของผู้ประกอบพิธีกรรมซึ่งในปัจจุบันจะน้อยกว่าในอดีต 3) กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปพบว่า รูปแบบวิธีการก่อสร้างและการใช้วัสดุในอดีตและปัจจุบันจะแตกต่างกันมากทั้งวัสดุที่ใช้และเทคนิควิธีการสร้าง 4) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบพิธีกรรม วิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนามีปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิประเทศ ผู้นำ การศึกษา การสื่อสาร การคมนาคม เทคโนโลยี และการเมือง

คำสำคัญ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม คติ ความเชื่อ พิธีกรรม วิธีสร้าง พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ล้านนา

Thesis title: The Impact of Social and Cultural Changes on Rituals Belief's and the Erection of the Huge Lanna Stucco Buddha Image

Researcher: Mr.Suchai Siriraveekul ; **ID:** 2531000350;

Degree: Master of Art (Thai Studies);

Thesis advisors: (1) Dr.Chitra Veeraburion, Associate Professor;

(2) Dr Sudjit Janenoppakanjana, Assistant Professor ; **Academic year:** 2012

Abstract

The objectives of this research were to study (1) the history of building large Lanna style stucco Buddha images; (2) rituals and beliefs involved with building large Lanna style stucco Buddha images from the past to the present; (3) the processes of building large Lanna style stucco Buddha images in the past and the present; and (4) the social and cultural changes that impacted the rituals and methods for building large Lanna style stucco Buddha images.

This was a qualitative study based on in-depth interviews, participatory observation and a community survey. The 30 key informants consisted of Buddhist monks, donors who paid for Buddha image construction, people knowledgeable about building methods and rituals, and faithful Buddhists. The data were analyzed through descriptive analysis.

The study findings revealed that (1) In the past, not many large Lanna style stucco Buddha images were built. Most were built by monarchs and were built with a roof covering. In the contemporary era, the number of Buddha images built has increased, most are built outdoors with no roof, and the builders range from the general public to royalty. (2) In the past the main beliefs supporting the building of large stucco Buddha images were the belief in promoting and passing down the religion and the belief in demonstrating the great merit of the builder. In the present, the beliefs are similar to in the past, but the objective of building the images differs. The rituals that accompany the building of these Buddha images derive from Buddhist, Brahmin and animist traditions. The rituals in each locality are only slightly changed from in the past. In general, the performers of the rituals are less strict than in the past. (3) As for the building methods, the construction techniques and materials used have changed greatly from the past. (4) Social and cultural changes that affected the rituals and construction methods for building large Lanna style stucco Buddha images are topographical factors, social leaders, education, communication, technology and politics.

Keywords: Social and Cultural Change, Belief, Ritual, Construction Method, Stucco Buddha Image, Lanna

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอถวายการสักการบูชาอย่างสูงสุด แด่องค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้ทรงไว้ซึ่งพระคุณอันประเสริฐ ที่เพียบพร้อมไปด้วยพระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ พระธรรมที่พระองค์แสดงไว้แก่โลกนั้น เป็นคุณูปการอันยิ่งต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างอนันต์ รวมถึงเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของข้าพเจ้า นอกจากนี้ยังเป็นแรงบันดาลใจที่ทั้งก่อให้เกิดเป็นเนื้อหาสาระอันสำคัญ รวมถึงการนำไปสู่ความสำเร็จอันมีแก่วิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอกราบนมัสการอย่างสูงต่อพระคุณเจ้าผู้เป็นพระสุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ พระครูสังฆาภิบาล (บุญมี ขันติสาโร) พระครูประวิตรวรคุณ (ดร. เสน่ห์ ชัมมวโร) พระครูโสภณศิลปาคม วัดมิ่งเมือง เชียงราย ที่เมตตาอนุเคราะห์ความรู้ ที่ก่อให้เกิดความสมบูรณ์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงต่อท่านอาจารย์ ดร. จิตรา วิบุรินันท์ และท่านอาจารย์ ดร. สุธจิต เจนนพกาญจน์ ที่มีความเมตตากรุณาในการชี้แนะแนวทาง และให้โอกาสในการศึกษา รวมทั้งทำให้เกิดความสมบูรณ์ถูกต้องของการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อท่านอาจารย์ ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช แม่ชี ดร. รัชดา อมาตยกุล อาจารย์ ดร. อัญชลี กีบปิ่นส์ ผู้ซึ่งมีพระคุณอย่างยิ่งต่อชีวิตของข้าพเจ้า รวมถึงการอนุเคราะห์มอบโอกาส ในการมีส่วนร่วมของการสร้างมหากุศลและเป็นแนวทางที่สำคัญในการเข้าถึงองค์ความรู้ที่แท้จริงที่มีในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ขอกราบบูชาอย่างสูงต่อพระคุณบิดา-มารดา ผู้ให้กำเนิด ครูบาอาจารย์ ผู้ซึ่งอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ชี้แนะแนวทางอันเป็นความเจริญต่อชีวิตของข้าพเจ้า อีกทั้งที่ให้ความร่วมมือเป็นขวัญกำลังใจในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ต่อบุคคลหลายฝ่าย หลายท่าน ที่มีส่วนร่วม สนับสนุน และให้ความช่วยเหลือในทุกด้าน ที่ส่งผลทำให้การวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ด้วยประการต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถระบุนามได้ครบถ้วน

สุชัย สิริวิบูล

ธันวาคม 2555

สารบัญ

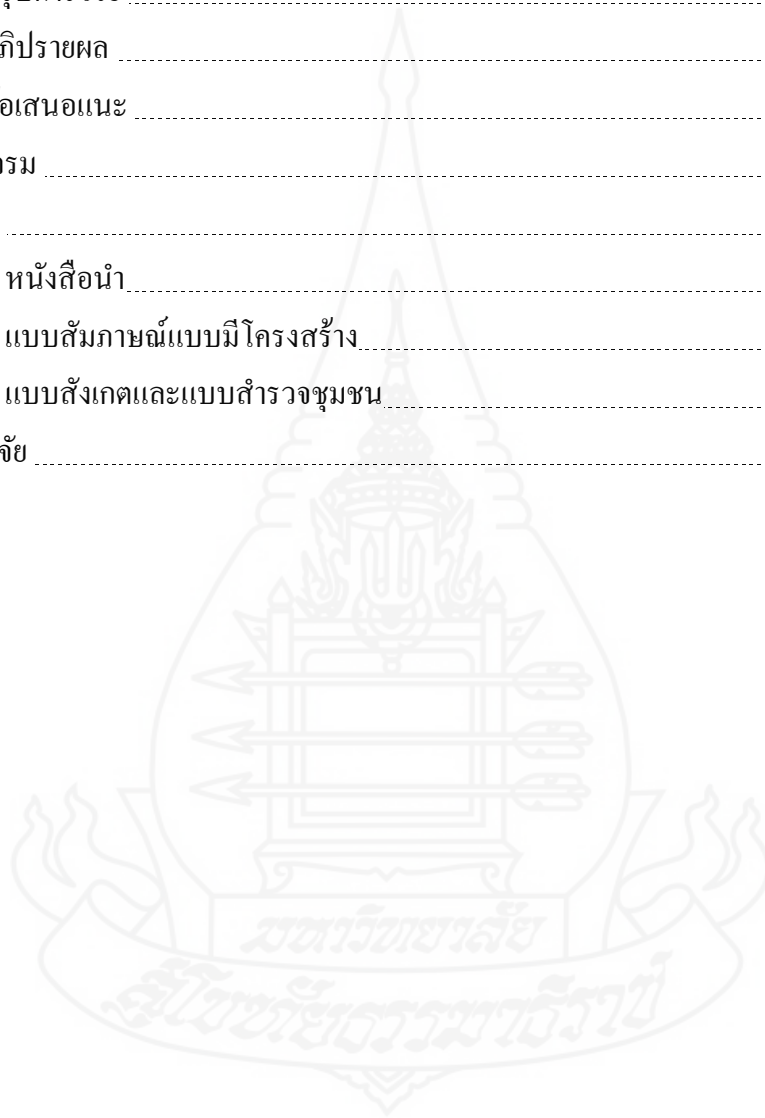
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ผ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	8
กรอบแนวคิดการวิจัย	9
ขอบเขตของการวิจัย	10
ข้อตกลงเบื้องต้น	11
นิยามศัพท์เฉพาะ	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	12
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	13
แนวคิด	14
แนวคิดเกี่ยวกับคติ ความเชื่อ	14
แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูป	20
แนวคิดเรื่องการขัดเคลาทางสังคม	28
แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์	32
แนวคิดยุคหลังสมัยใหม่	33
แนวคิดการอนุรักษ์	44
ทฤษฎี	47
ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	47
ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่	55
ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์	58
ทฤษฎีการขัดเคลาทางสังคม	59
ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม	60
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	61

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ความเป็นมาของพระพุทธรูปล้านนาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	67
พระพุทธรูปแบบศิลปะล้านนา คติ ความเชื่อและพิธีกรรมการสร้างพระพุทธรูป	95
ความเป็นมาและวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา	102
ชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา	104
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	114
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	120
รูปแบบการวิจัย	120
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	123
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	125
การเก็บรวบรวมข้อมูล	127
การวิเคราะห์ข้อมูล	129
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	131
สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง	132
การวิเคราะห์ข้อมูล	149
ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน	149
คติความเชื่อ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	154
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรม และวิธีการ สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา	231
ข้อสรุปที่ได้จากการค้นพบ	274
ความเป็นมาของการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน	275
คติความเชื่อ พิธีกรรม และวิธีการสร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	275
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อรูปแบบ พิธีกรรม และวิธีการ สร้างพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของล้านนา	277

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	284
สรุปการวิจัย	284
อภิปรายผล	297
ข้อเสนอแนะ	336
บรรณานุกรม	339
ภาคผนวก	347
ก หนังสือแนะนำ	348
ข แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	356
ค แบบสังเกตและแบบสำรวจชุมชน	368
ประวัติผู้วิจัย	382

ญ

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบวันที่เหมาะสมในการสร้างพระพุทธรูป	177
ตารางที่ 4.2 เดือนที่ควรและไม่ควรสร้างพระพุทธรูปในอดีต	178

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	9
ภาพที่ 2.1 พระเจ้าตาเขียว วัดบ้านเหล่า ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน	72
ภาพที่ 2.2 พระนอนวัดป่าเกี๊ยะ	74
ภาพที่ 2.3 พระเจ้าบอกเกลือ	75
ภาพที่ 2.4 เพลวรัศมีพระเจ้าล้านตื้อ พบที่เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย	77
ภาพที่ 2.5 เศียรพระนอน วัดพระนอน	78
ภาพที่ 2.6 พระเจ้าตนหลวง วัดสุวรรณโคมคำ สาธารณรัฐประชาชนลาว	79
ภาพที่ 2.7 พระเจ้าตนหลวงในอดีตก่อนการบูรณะ ในปี พ.ศ. 2466	83
ภาพที่ 2.8 พระเจ้าตนหลวงในปัจจุบัน	83
ภาพที่ 2.9 วัดพระนอนขอนม่วง ตำบลคอนแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่	84
ภาพที่ 2.10 พระประธานปูนปั้นวัดเจ็ดยอด	86
ภาพที่ 2.11 ภาพในอดีตของพระปางไสยาสน์ ของวัดพระนอนเซตวัน (หนองบัว) ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	87
ภาพที่ 2.12 พระพุทธรูปสี่พิงครัตน์ พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ของวัดพระธาตุคอกคำ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	89
ภาพที่ 2.13 พระพุทธรูปปูนปั้นวัดหนองจันทร์ ตำบลห้วยหม้าย อำเภอสอง จังหวัดแพร่	90
ภาพที่ 2.14 พระพุทธรูปปางนาคปรก วัดคีรีสุบรรพต จังหวัดลำปาง	91
ภาพที่ 2.15 พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ปางไสยาสน์ ของวัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่	92
ภาพที่ 2.16 พระพุทธรูปปูนปั้นสำนักสงฆ์วัดคอกยู่ทุ่งปล่อง ตำบลหางาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย	93
ภาพที่ 2.17 พระพุทธรูปปูนปั้นวัดพระธาตุสร้อยทอง	94
ภาพที่ 2.18 พระพุทธรูปปูนปั้นแบบทรงเครื่องพระประธานวัดดงหนองเป็ด ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย	95
ภาพที่ 2.19 ภาพวาดแสดงการสร้างพระเจ้าตนหลวงในอดีต	102